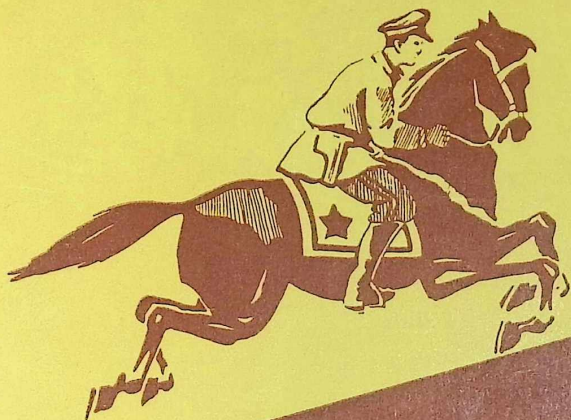

Б. Шумков

**УЛАН
КОМАНДИР**

6474 P2

10412

Б. ЖИТКОВ

УЛАН КОМАНДИР

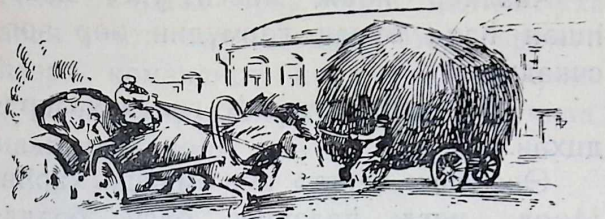
6474-
Ж
1976
1981
1985

Хальмг дегтр харнач
Элст 1961

БИБЛИОТЕКА
Научно-исследовательского
института истории, языка и литературы

ИЗДАТЕЛЬСТВО

Издательство "Литература"

УЛАН КОМАНДИР

Экнь бичкн күүкдтэһэн, хойр мөр татсн тергэр, балһс орж йовла. Тедн уульнцар орад ирж йовтлнь, генткн мөрднь нег юмнас үргэд һарад зулцхав. Жолачнь хооран гедэж сууһад, бээсн чидлэрн татсн бийнь, мөрднь нам татлһ өгл уга, зулад йовв. Тедн өмнэн юн харһвчн дэврэд, тергэн көлврүлэд, уңһачкн гигэд йовна.

— Зогсатн, зогсатн!—гиж үрдэн теврчксн эк хээкрв.

Хаалһар йовж йовсн улс, хэвр-
һшэн һарч зулад, гермүдин өөр зог-
счкад:

— Зогсатн! Зогсатн!—гилдж хээкрл-
дцхэв.

Өвс ачсн тергтэ күн өмнэснь харһв.
Мөрд, негл һалзурж одсн бээдл-
тәһәр, тергән эрлзүләд, хурдлад йовц-
хана.

Чолун хаалһар үкн хурдарн гүүж
йовсн мөрн тергн, гүүлһнә шүрүнд,
минь ода хамхрад, тарж одх бээдл
һарв.

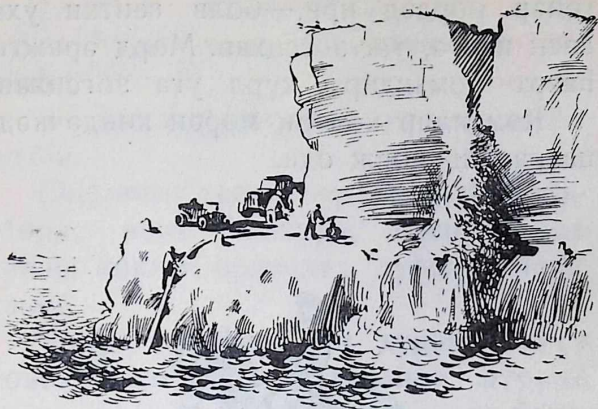
Талдан нег уульнцас мөртә улан
командир зөрлцж ирв. Терг татсн мөрд,
мел терүнә өмнәс туслцад, гүүһәд ааш-
на. Юн болж йовхинь командир медчкв.
Командир хээкрл уга, мөрән залад,
тергнә өмнәс кәндлннәд зогсчкв.

Һалзурснла әдл мөрд өөрдәд ирхлә,
командир зулад йовж одх гиж цугтан
санж бээцхәлә. Болв, командир мөртә-
һән хамдан кәндрлго зогсв. Зулж йовсн
тергтә мөрд, мел ода дәврәд һарм дүн-

гәһәр өөрдәд ирв,—болв гентки уха
авси кевтә, таг зогсцхав. Мөрд әрвжго
һазрт командирт күрл уга зогсцхав.

Командир көләри мөрән көндәчкәд,
цааранднь йовж одв.

НУРЛЫН

Валя күүкн заһс иджәһэд, генткн
яснд хахв.

— Өдмгин көрс шулуһар зальг!
— гиж экнь хээкрв.

Болв юн чигн тус болсн уга! Валян
нүднәснь нульмсн һоожад бээв. Валя

үг келж чадл уга хахад-цахад, харан сажад бээнэ.

Экнь ээчкэд, эмч дуудж авхулхар, йовж одв. Эмч дөч хар дууна һазрт бээж. Эмчиг дарунь, шулун гидгэр иртн гиж телефоһар зэңглв.

Эмч акчмин зуур бичкн чимкүрмүд-эн цуглулж авчкад, машинд сууһад, Валя тал һарв. Хаалһ теңгсин көвөһәр һардг билэ. Хаалһин нег бийднь теңгс, наадк бийднь чагчмта эргүд бээж. Ма-шин бээсн күчәрн гүүһэд йовна.

Валян тускар доктр зовж йовна.

Зуур, хаалһ деер, хад чолун нурад, хаалһиг дарж оркснь, теднэ өмн генткн үзгдв. Цааранднь йовж болшго болв. Ода чигн хол. Болв доктр йовһар чигн йовад күрхәр седв.

Генткн машинэ дун соңсгдв.

— Эмч, бичэ адһтн, цаатн дөң ааш-на,—гиж шофер ардан хэлән келв.

Тернь адһж йовсн аца ачдг машин

бээж. Ова тал өөрдэд ирж зогсв. Ма-
шинэс эмтс буулдв. Тедн резинэр кесн
һолһас болн ус сорж авдг маши буулһж
авб. Һолһасиг теңгсүр залж тэвцхэв.

Ус сорж авдг машин эклэд көдлв.

Теңгсэс сорж авсн усан кесг оһн
һолһасар дамжулж гүүлгв. Һолһасас
һарсн усн күчтэ гидгэр хагдж һарв.
Хагдж һарсн усна шүрүн тедү дүңгэ
болсар, резин һолһан үзүриг эмтн бэрж
чадад бээв: шуд чичрүлэд, цокад бээв.
Һолһан чилгчинь төмр дөш деер эрэсэр
батлж тэвэд, терүнэс һарчах усиг,
нурсн ова тал туслцулж залв. Тернь,
негл товас усар хаснла эдл болв. Хагдж
һарчасн усна күчн чолун шавр хамгиг
урсхаж тараһад, теңгсүр көөв. Хаалһ
деер бээсн цуг овас усар туугдж
цеврлгдв.

— Шулууд, йовцхай!—гигж эмч шо-
фериг дуудв. Шофер машинэн йовулв.
Эмч Валяд ирэд, бичкн чимкүр һарһж
авад, хоолд торсн ясинь татж авб.

Төрүнәннь хөөн, хад нурад, хаалһ
овалгдсиг, терүг ус сордг машинәр яһж
цеврлснә тускар Валяд келж өгв.

НЕГ КӨВҮН ЯЪЖ ЧИВСНЭ ТУСКАР

Нег көвүн захс бэрхэр харв. Тер нээмтэ билэ. Нег неглэрн зерглдэд, уснд көвжэсн бахнс үзчкэд, сал гиж тер санжана: бахнс тедү дүнгәһәр нег-негләнән шахлдж бээж.

„Сал деер суучкад, деерэснь һахуль-сан холд хайхд һэевһә юмн!“—гиж көвүн санв.

Көвүн усн тал оч йовсиг, хажуһарнь
һарсн почтальон үзлэ.

Бахнс деерәһүр көвүн хойр-нег иш-
кхләнһ, тедһһ зааград, салж одхла, кө-
вүн дэәвлэд, торж чадл уга, заагарһһ
уснд унж одв. Бахнс хәрү негдж харһ-
лдад, герин ора мет деерәсһһ хаачкв.

Почтальон сумкан батлж сүүвдчкэд,
бэәсн чидлән һарһж һолин көвә тал
гүүж ирв.

Көвүг альдас хэәхән медж авхар,
терүнә унсн орм тал, почтальон алдл
уга хэләһэд бэәв.

Әмн-хурдарн гүүж йовсн почтальо-
ниг үзчкэд, одахн әнүнд йовсн көвүн
санандм орв. Хэләхһһ көвүн үзгдхш,—
тигж санн, би бас дор ормасн, почталь-
он гүүж йовсн тал гүүж ирвв.

Почтальон усна өөр ирж зогсчкад,
хурһарн нег орм заав.

Бахнс тал тер хэлән бэәж:

— Әнүнд Бэәх,—гиж тер келв.

Би бахнс деер кевтэд, почтальона
һартас бәрчкэд, заасн ормарһһ һаадк

һарарн шалвачад хээвв. Мел тер заасн ормд, усн дорас бичкн хурһдарн һарасм шүүрв. Көвүн уснас көвж һарч чадл уга бээж. Бахнд толһаһан цокулж, хойр һарарн энд-тендэн шүүрэд, уснас һарх арһ хээһэд бээж, һартаснь лавлж бэрчкэд:

— Тат!—гиж почтальондан хээкрвв.

Көвүг уснас татад аввдн. Кинь тасрн гиж бээж. Бидн терүг көндөһэд сергәһэд бээтл, киинән авдг болв. Ухан орад сергхләрн, көвүн орклад уульв.

— Һахульчнь эн бээнә,—гиж почтальон һахульинь өргж үзүләд келв.— Юуһинь ууляд бээнәч? Усна көвәд бээнәч. Нар үзжәнч!

— Медә бээнәв. Картузм яһсмб?— болна.—Яһад айстан ууляд бээнәч? Йилһм уга чиигтәч. Картуз угаһар ирв чигн экчнь чамд байрлх. Герүрн гү!— гиж почтальон һаран сажн келв.

Болв, көвүн герүрн йовсн уга.

— Не, картузинь ода олж өгич, би йовх кергтәв,—гиж почтальон келв.

Көвүнэс һахулинь авчкад, усн дора-
һар хутхачж хээвв. Генткн нег юмн
харһхлань, би татад орквв. Тернь
буршмг бээж.

Дакад кесгтэн хутхачж хээвв. Сү-
үлэрнь нег кенчр торв. Көвүн үзн,
картузан таньв. Бидн мошкад, терү-
нэснь усинь һарһввдн.

— Төр уга, толһа деерм хагсх!—
гиж көвүн инэж келв.

УТАН

Энүнэ тускар нам күн иткхш. Тү-
үмрчнр болхла игж келцхэнэ:

— Утан һалас ээмшгтэ. Һалас күн
зулна, утанур болхла эл уга шудрад
орна. Күн утанд киидэн давхцна. Да-
кад, утанд юн чигн үзгдхш: хамаран
гүүж һархнь, альд үүдн терз бээхнь

чигн үзгдхш. Утан нүднэс нульмс һар-
һад, хамр-амар орж хол хорсхана.

Түүмрчнр чирэдэн хальчллһ өмскнэ,
хальчллһднь резинһэр кесн һолһаһар
аһар орна. Тиим хальчллһта күн утан
дотр кесгтэн бээж чадхмн, болв тер
бийнь, юн чигн үзгдхш.

Нег дакж түүмрчнр гер шатжасиг
унтрацхав. Герт бээсн эмтснь зулад
һарч одцхаж.

— Цуһар һарч ирсн угаг тоолц-
хатн!—гиж ах түүмрч хээкрв.

Нег күн дуту болж һарв.

Мана Петькм бидн хорад үлдж!—
гиж нег залу хээкрв.

Петькиг олж автха гигэд хальчл-
лһта нег күүһэн ах түүмрчнь шатжасн
герүр тэвв. Хораһур тер орна.

Хорад һал орад уга, зуг утаһар
дүүрж одсн бээж.

Хальчллһта күн хора дотраһур йовж,
төгэлңгднь эргж хээв.

— Петьк, Петьк! Эрт һар, эс гиж

шатхч! Дууһан өг!—гиж, бээсн чид-
лэрн, түүмрч хээкрв.

Болв күн хэрү өгхш.

Тер күн герин ора шатад унж йовх
эәһинь соңсчкад, эәһэд һарад зулв.

— Петькв яһв? гиж ах түүмрч шү-
рүлкж сурв.

— Гер дотркиг делгү хэлэвв,—гиж
тер келв.

— Хальчллһан ас!—гиж ахлач закв.

Тернь эклэд хальчллһан тээлв. Ге-
рин ора йосндан шатж бээхиг ахлачнь
үзнэ. Күлэж болшго болв.

Ахлач күлэл уга, беелэг суулһта
уснд дүрэд норһж авад, терүг амндан
авад утанур орв.

Орж ирн, пол деерәһәр йовж хээв.
Хээж йовтлнь диван харһна.

„Санхд, мел энүн дор орсн болх, юң-
гад гихлэ, энүнд утан баһ“,—гиж тер
ухална.

Диван дораһур һаран шурһулхла,

күүнэ көл харһна. Хойр көлэснь татад,
хоранас харһж авб.

Тер күүг кирльцэ тал авч ирнэ.
Хэлэхлэ Петьк бээж. Түүмрч дээвлн
йовж зогсв. Тигтлнь терүг утан диин-
рүлж.

Терүг харһад авлһнла, герин орань
хольврж унв, гер бүклдэн шатв.

Петькиг тедүкнд авч одад, ки ав-
хулж, серл орулв.

— Түүмрэс ээхлэрн, чикэн бөг-
лэд, нүдэн аньж авчкад, диван дор
орж бултжв. Хөөннь нам юн болсинь
медхшв,—гиж ухан орж сергхлэрн
Петьк келв.

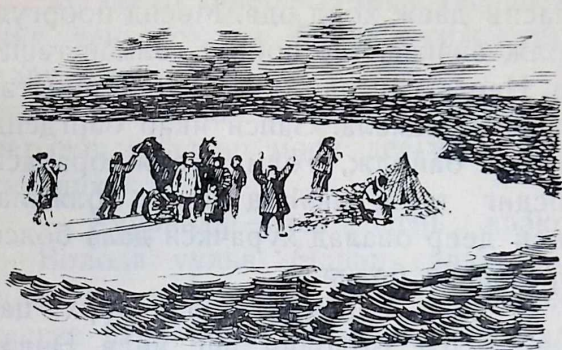
Чиигтэ кенчр һатцас киинһэн авхд
сэн болх гигэд, ах түүмрч бееләһәр
аман бөглсн бээж.

— Эрс эргж кү хээдв? Эрсин өөр
чамаг тер күләһэд бээшгоlm —гиж тү-
үмрин хөөн, ах түүмрчнь наадкдан
келв.—Эәһән өглго бээхлэрн, киинһән

авч чадл уга, пол деер кевтнэ гидг
тер. Пол деерэһүр, орн дораһар хээсн
болхла дарунь олх билэч,—гиж ах тү-
үмрч келв.

МӨСН ДЕЕР

Үвлэр теңгс көрв. Заһсчнр цуг колхозарн заһс аңхар мөсн деер цуглрцхав. Гөлмән авад, цанар мөсн деегүр йовцхав. Теднлэ хамдан заһсч Андрей эврәннь Володя көвүтәһән бас йовв. Зөвәр хол йовж одцхав. Төгәлңгдән, хамаран болв чигн хэләхнь, мел эңгдән мөсн цәәж үзгднә: тигж эн теңгс көрч. Андрей үүрмүдтәһән цуг-

таһаснь давж холд одв. Мөснд цооргуд цоолж авчкад, тер цооргт гөлмән тэвцхэв. Нарта сән өдр билэ, цуһар инэдтэнаадта йовцхала. Заһсн икэр бэргдснд Володя байрлж, гөлмд торж оралдсн заһсдиг түүж авлһнд нөкд болжала. Мөсн деер овалад хурачксн дала болсн көрэ заһсн бээнэ.

— Заһс бэрсмдн болх, хэрх цаг болв,—гиж Володин эцг келв. Эндэн хонад, өрүндэн эрт дакад заһс аңхм гиж наадкснь цугтан келцхэв. Заһсчнр асхнь хотан уучкад, цан деерэн девлэрн бийсэн сээнэр хучж авад, унтцхав. Дулан болтха гигэд Володя, эцглэрн шахлдж, нөөртэн диллгдж бас унтв.

— Үүрмүд, бостн! Салькн ямаран чаһ! Хэлэтн! Аюлла харһдг юмн болвза!—гиж эцгнь генткн, сө өсрж босад хээкрв.

Цуһар өсрж босад, үүмлэд одцхав.

— Маниг юнгад дээвлүлэд бээнэ?—гиж Володя хээкрв.

— Теңгр цокчкв! Мөсн тасрад ма-
ниг теңгсүр авч йовна!—гиж эцгнь
хэрү өгв.

— Таслчкж, таслчкж!—гилдж хэ-
экрлдэд, заһсчнр мөсн деегүр үүмлдж
гүүлдцхэв.

— Хуурввдн!—гиж негнь хээкрв.
Володя уульв. Өдрэр салькн улм
догшдад, дольган улм күч авч мөсн
деегүр һарч ирнэ. Төгэлнгдэн хэлэхлэ,
мел теңгс. Володин эцг нэрхн ут хойр
модар харул кеһэд, деерк үзүртнь
улан киилгэн бооһад, туг кеһэд босхад
зогсав. Керм үзгдхмн болвзго, гигэд,
цугтан хэлэлдж бээцхэлэ. Ээмшсндэн
нам кенәннь чигн хоолд хот орхш.
Нарн үүлн заһас шаһачв гигэд, Во-
лодя теңгр хэләһэд, цан деерән кевтлэ.
Генткн хар үүлн заагт Володя самолет
үзчкэд;

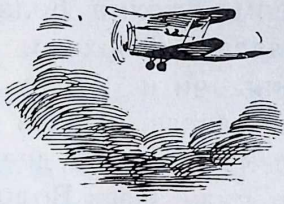
— Самолет! Самолет!—гиж хээкрв.

Цугтан махлаһарн дайлж хээкрлдв.
Самолетас мишг унв. Терүн дотрнь
хот-хол бээж.

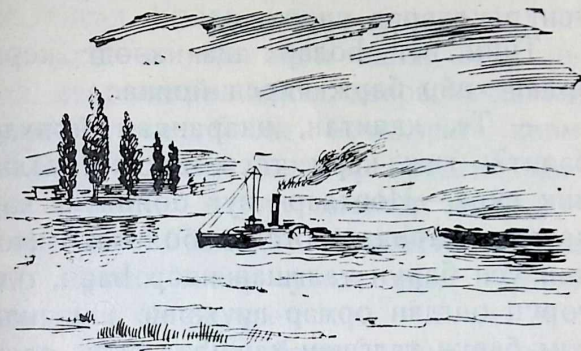
„Торж үзтн! Дөн аашна!“—гнж бичсн цаасн терүнд бээж.

Час болад керм ирж, тер эмтс, цан, мөрд, заһс ачж авб. Нээмн заһсчнрнрг теңгсүр мөсн авч одснрг, түрүн болж портнн начальник үзж. Тнргэд, дөн болх керм, самолет тер нлгэж.

Летчнк заһсчнрнрг олж авчкад, кермн капнтанд элдэрэн йовхннь раднорнар зэңглж келв.

УСН ОРЛЫН

Мана орн-нутгт оньдин нег ормарн гүүдго уста холмуд бээнэ. Тиим холин усн зэрмдэн барун көвөһөрн гүүнэ, эс гиж тигжәһэд, негл эн ормарн гүүснь болх гисн бээдлтәһәр, генткн урдк орман соляд, зүн талгшан хажийәд ирәд зүн көвөһән чивәнэ. Холин көвө чагчм болх дутман, улм уснд цокгдж

нурж унна. Эрг деер бээсн гер чигн уснур көлврэд унж одна.

Тиим нег һолар аца зөөдг керм ардан хойр барж чирсн йовна.

— Та, капитан, цаарандан йовхар бээнт?—гиж керм тосж ирсн начальник сурв.—Йовхларн зуг болһатн, хэр һазрла харһад зогсдг болвзат. Ёолин усн барун талгшан икэр һарч, ода төрүц онгдан ормар гүүжәнә. Ода нам улм барун талгшан хажийһэд һарч одсн бэәнә.

— Яһлав, мини гер һолин барун көвәд, шуд чагчм эрг деер бээлә. Гергм көвүтәһән үлдлә. Керм, гүүж эс һарсн болхла, яахв?

— Машиһән хурднднь орулж йовултн,—гиж капитан закв. Гертән күрхәр тер адһж йовла. Зуг, күнд барж хурдар йовхд саалтг болв.

Керм невчк йовхла, терүнд докъя өгәд, көвә тал һартха гиж дуудв.

Капитан баржан һолд үлдәчкәд, кермиг көвәһүр залж авч ирв.

Нолин усн көвәһәсн деврж бичә нар-
тха гигәд нолин көвәд күрзтә, таачк-
ста кесг минһн әмтн адһж һазр зө-
һәд, деер-деернь асхад, деерәснь давтж
нолин көвә боож бәәцхәсиг керм
деерәс тер үзнә. Бахнсар боодгиг чаң-
һаж батлхин кергт, темәһәр модд зө-
өһәд чигн бәәцхәнә. Ковшгта машид
нег ормас шавр утхж авад талдан
ормд авч оч асхна.

— Барждтн юн бәәнә?—гиж гүүлдж
ирсн улс капитанас сурв.

— Чолун бәәнә,—гиж капитан хә-
рү өгв.

— А-а һәәвһә юмн болв! Нааран
авч иртн!—гиж цугтан хәәкрлдв. Эс
гиж, эн усн боодгиг таслад мана кесн
көдлмшиг үрәчкх. Нолас деврж гүүсн
усн тәрсн темсиг үрәж чигн орк-
хмн. Тер цагт, түрлһн нархмн бол-
жана. Шулун болдгар чолуһан авч
иртн!

Эн шууган дотр капитан гергн кө-
вүн хойриннь тускар мартж оркж. Ка-

питан кермэн хурдарнь йовулад, чолу-
та баржиг көвөһүр авч ирв.

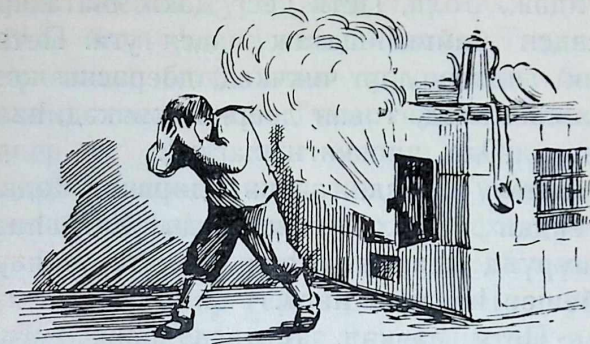
Эмтн чолу зөөлдэд, холин көвэг
батлцхав. Усн хаагдад зогсв.

— Мини гердксм яһв гилч, күн
медхшийт?—гиж капитан өөрэн бээсн
эмтнэс сурв.

Начальник сунһуг илгэснд, удл уга
дарунь хэрүнь ирв. Тенд бас, бээсэрн
цугтан көдлцхэж. Капитана геринь
болн гергн көвүн хойринь эмтн уснас
харсж авч.

— Не, энд та нөкд болвт, тенд
үүрмүд тана өрк-бүлиг усна аюлас
харсж авч,—гиж начальник келв,

ТҮҮМР

Петя эктәһән болн эгчнртәһән хамдан деерк этажд бээдг билә, дорк этажднь багш бээдмн. Нег дакж экнь күүкдтәһән өөмхәр йовж одна. Петя герән хархар һанцарн үлднә.

Тедн цугтан йовж одсна ард, Петя эврән бийиннь кесн тован сөрж үзхәр седв. Тернь дотран нүктә төмрәр кегдсн бээж. Дотрнь Петя дәр чикчкәд, ардаснь һал өгч шатах нүк

үлдэж. Болв, Петя кесг дакж шатахар седсн бийнь, шатаж чадсн уга. Петя ик гидгэр дэр чикчкэд, деерэснь кероси кеһэд, тован деернь тэвчкэд, һал өгв. „Ода, яһв чигн, хагдх“.

Һал шатад, залнь дөрвкэд одв, гендкн „ба-ах“—гиж хагдв. Хагдлһна шүрүнд шатжасн һал ик шүрүтәһәр бешәс һазаран һарв.

Петя ээчкэд, гертәсн һарч гүүв. Герт күн уга болсар, кень чигн юм соңссмн уга. Петя холгшан һарв. Шатжаһад эврән унтрад чигн одх гиж тер ухалв. Болв, унтрл уга, цааранднь улм күч авч шатв.

Герин деерк терзмүдәс утан һарчасиг хәрж ирж йовсн багш үзнә.

Һазрт булчксн бахнд, яршг дотр шилин ца бээсн кнопк тал гүүж одв. Тернь түүмрчнрт зәң өгхин төлөд хоңх жиңгнүлдг сунһг бээж. Багш шилиг хамхлчкад, кнопк дарв.

Түүмрчнрт хоңх жиңнв. Тедн адһлдж гүүж ирэд, түүмр унтрадг ма-

шин деерэн сууж авад, гүүлгэд харв. Тедн бахн тал гүүлгж ирцхэв. Тедниг күлэжэсн багш альд түүмр шатж бэ-эхинь зааж өгв. Түүмрчнрин машин деер ус сорж авдг машин бээж. Ус сордг машин эклэд көдлв. Түүмрчнр резин холһаһар һал деер ус асхад бэ-энэ. Шатжасн герт күн үлдсн болвза гигэд түүмрчнр герт орцхав. Герт күн уга бээж. Гер дотрас түүмрчнр өлг-эд һарһцхав.

Гер бүклдэн шатжасн цагла Петян экнь гүүж ирв. Түүмр унтрадг улст күн бичэ саалтг болтха гигэд, милици-онер шатжасн герүр кү өөрдүлхш. Хамгин кергтэ өлг-эд шатад уга бээтл, түүмрчнр тедниг Петян эkd авч ирж өгв.

— Көвүм альд чигн үзгдхш, шатж оч кевтэ!—гигэд Петян экнь мел ууляд бээнэ.

Петя ичртэн баргдад, экүрн өөрдж ирл уга бээв. Бичкн көвүд Петяг үзч-кэд, күчэр экүрнь авч ирцхэв.

Түүмрчнр автомобильдэн сууж авч-
кад, хэрү йовж одцхав. Геринь ясж
өгтл багш Петян экиг дав зуур гер-
тэн бээлнв.

НАРГ

	халх
Улан командир	3
Нурлн	6
Нег көвүн янж чивснэ тускар	10
Утан	14
Мөсн деер	19
Усн орлнн	23
Түүмр	27

*Борис Степанович
Житков*

КРАСНЫЙ КОМАНДИР

Переводчик *С. Бельгиев*. Редактор *Э. Ильджиринов*
Худ. редактор *А. Балакаев*. Техн. редактор *П. Ференец*.
Корректор *Х. Бадмаева*

Калмыцкое книжное издательство, 1961 г.

Подписана в печать 17.VIII-61 г. Учет. изд. л. 1,35 Печ. л. 1,83.
Бумага 60x84¹/₁₆ Бум. л. 1. Заказ № 1653. Тираж 1000 экз. Цена 6 коп.

Краевая типография, г. Ставрополь, ул. Артема, 18.

Цена 6 коп.

P2
Ж 743
6474